

BİR VAROLUŞSAL KAYGI ALANI OLARAK MEKÂN

THE PLACA AS AN EXİSTENTİAL CONCERN AREA

Uğur CUMAOĞLU¹

Özet

Mekân, bireyi ait olduğu topluma ve değerlere adapte edip kimlik kazandırma konusunda tüm toplumlar için en hassas alandır. Kişi zihin dünyasını da mekâna bağlı olarak inşa eder ve kişinin zihninde kurmuş olduğu dünya aynı zamanda yaşadığı toplumu ve kendini konumlandırıp anlamlandırdığı dünyadır. Birey, bu saiklere bağlı olarak ya sarsılmaz bir kimlik inşa edecek veya bu gerçeklikten uzak bir hayat içerisinde bir kopuş yaşayacaktır.

Çalışmada mekân ve kimlik ile bu iki kavramın birbirlerini nasıl etkiledikleri bazı örnekler üzerinden ifade edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Mekân, birey, kimlik, anlam

Abstract

The place is the most sensitive area to all societies in adapting and identifying the collecting and valuing that the individual belongs to. The person builds the world of mind in accordance with the space, and the world in which he / she has established himself / herself in the mind of the world at the same time. Depending on these impulses, the individual will either build an unshakable identity or experience a break away from this reality.

In the study It has been attempted to express the place and the identity and how these two concepts interact with each other through some examples.

Key Words: Place, Individual, Identity, Meaning.

---

¹ Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi
ugurcumaoglu@gmail.com

Giriş:

Hayat, yaşadığımız mekânlar aracılığıyla her ne kadar mücessem bir boyutta kendini ifade ediyorsa da, artan kavramlar ve tanımlar hayatı daha muğlâk hâle getirebilmektedir. Zira her kavram ve tanımın zihnimizde mekânsal veya somut bir karşılığının olmasını isteriz. Bu öğeler, soyut alanın elemanları olarak boy gösterdikçe kaygan bir zeminde yürüme kaygısı zihnimizi rahatsız eder. Bu nedenle tüm duyu organlarımızla kavranan alanlar bizim için daha güvenilir alanlardır.

İnsan, mütemadiyen var oluşsal bir sancı ile karşı karşıyadır. Devamlı bir tehlike riski taşıyan ve korunulması pek de önemsenmeyen insan hafızası, ontolojik kaygının en önemli tetikleyicisidir. Hafızasını kaybetmiş bir insanın, kendini bulmak için ilk başvurduğu kaynak nereye ait olduğudur. Yani belleğinde yer alan kim'liğine ait mekânlar ve bu mekânlara ait kayıtlardır. Beleğin yitimi ile içine düşülen derin ve dipsiz boşluğun açtığı yaralar, insana doğuşundan beri yüklenen anısal kayıtlarla rehabilite edilebilir. *'Bellek, varoluşumuz açısından diğer bütün bilişsel veya algısal beceriler kadar temel bir öneme sahiptir.(...)Bellek sistemlerimize depolanmış bilginin büyük bir kısmı doğası gereği mekânsaldır. Bir şeyleri nereye bakmamız gerektiğini hatırlayarak buluruz.'*²

Renksiz Mekânlar Rüyalarını Yitirmiştir

Doğuştan âmâ birinin gözleri yerine kullandığı diğer duyu organları, gözün yerini doldurabilmek için azami düzeyde çalışır ve gelişme kat eder. Gören birine nispetle optimum düzeyde bir belleğe sahip olması mümkün olabilir. Hayatı parmak uçlarında yaşayan birinin, renksiz bir dünya hayal etmesi ne kadar normal ise renkleri bildiğini sanan birinin hayal edememesi de o kadar anormaldir. *Bin Bir Gece Masalları'*nda ki gizemli ve sıra dışı renklerle tasvir edilen mekânları hayal edebilmek bir yetkinliktir. *Âlice ile Harikalar Diyarında* dolaşp orada ki dünyanın bir parçası olmak, o dünyayı zihnimizde inşa edebilmek bir kabiliyettir ve hayal dünyamızdaki mekânların son derece canlı olduğunun işaretidir. Fakat bize bunların gerçek olmadığını söyleyen, kendi dünyalarının avm'lerini gerçek mekânlar gibi bize yutturmaya çalışan *Yalancı Tilki'*ler de elbet olacaktır. Bu tilkiye inanıp pembe yalanlarla örülmüş *Polyannacı* bir dünyada yaşayabiliriz veya tam aksine *Sanço Panza'yı* yanımıza alıp *Don Kişot* gibi bu yapılara savaş da açabiliriz. Ya da *Vladimir ve Estragon* gibi her sorunumuzu çözmesi için *Godot'u* bekleriz.

İnsanların kahir ekseriyeti, doğuştan görme engelli olmamasına ve hayatın tüm renklerini bilmesine rağmen, rüyadan yoksun varlıklardır. Gördüğümüz tüm rüyalarda inşa ettiğimiz tüm mekânlar siyah ve gri tonlarda, soluk ve ruhsuz. Gördüğümüz sayısız mekânın fotoğrafı zihnimizde kayıtlar halinde var olmasına rağmen, hayatımıza tasarlanmış mekânlar üzerinden yapılan

² Jennifer M. Groh, *Mekan Yaratmak*, Metis Yay., İstanbul, 2016, s. 183

müdahalelerle giderek belleğimizden siliniyor. Modern mimarinin müdahalesi sonucu sürekli değişen caddeler, sokaklar ve yapıların isimlerinin değişmesiyle zihnimizde yer alan bunlara bağlı kayıtlar da giderek deforme oluyor. Ait olduğumuz, doğup büyüdüğümüz, yaşadığımız mekânların uyandırdığımız her günde değişen yabancı bir yer haline gelmesi, değişen ve solan rüyalarımızın veya rüyasızlığımızın temel dönüştürücüleridir.

Bilmediğimiz, aşına olmadığımız, bize ait olmayan yerler hayatımızda da yer edinmez. Biz mekâna mekân bize yabancı hâle gelir ve *'bize ait olmayan, kendimizi ait hissetmediğimiz mekânların da rüyalarımızda yeri olmaz.'* Giderek kendi kültürümüze, medeniyetimize, onlara özgü unsurlara yabancılaşırız. Bu yabancılaşmaya ilk olarak Orhan Pamuk'u örnek verebiliriz. Pamuk'un, bir süre tartışmalara da sebep olan ve bir kitabında dile getirdiği iddia edilen, minarenin şerefesini ve ikinci vaktini kastettiği *'imam ikinci namazı saatinde caminin balkonuna çıkarak ikinci ezanını okudu'* sözü buna örnektir. İkinci bir örnek de ise *Paulo Coelho'nun Simyacı* adlı eserinde Özdemir İnce minareden ezan okuyan müezzini *'yüksek kulelere çıkıp şarkı okuyan adamlar'* diye tercüme eder. İki örnek de sathi bir bilincin veya kasti bir hareketin misalleri de olsa, temelde ait olunan medeniyete yabancılaşmanın biçimleridir.

İnsan Meta Olursa Mekân Buharlaştır

İnsanlığın bir türlü kurtulamadığı krizlerin anatomisi veya fizyolojisi üzerine her gün sayısız nutuk dinliyoruz. Hayatı bir risk yönetimi olarak göstermek için harcanan olağanüstü çabadan ve içten pazarlıklı mücadeleden modern mimari de nasibini alıyor. *Mülkiyet hakkı*, bir türlü bitmeyen ve bizden sonrakilere miras olarak kalan çağcıl bir borçlanmanın adı oldu. Artan nüfus, ortaya çıkan konut ihtiyacı, her finansal kademeye göre ayarlanan ve ömür boyu sürecek bir köleliğe sürükleyen destek kredileri, sözde her bütçeye uygun tanıtım paketleri vs. insanlığa iftiharla sunulan büyük yalanlardır.

Tuiavii, Papalagi'nin yaşadığı kenti gördükten sonra onun halini şöyle anlatır; *'Papalagi, tıpkı bir midye gibi, sert bir kabuğun içinde oturur.(...) Barınağı dikine duran taş bir sandığı andırır, çok sayıda gözü olan delik deşik bir sandığı. Bu taş kabuğa yalnız tek bir yerden girilip çıkarılır. (...) Burada barınağa girmek için büyük bir güçle itmek gereken ağır bir tahta kanat vardır, ama burası henüz işin başıdır, barınağa gerçekten ulaşabilmek için daha bir sürü tahta kanadı itmek gerekir.(...) Bu barınaklar da dik duvarlarla bölümlere ayrılmıştır. Kanatlardan kanatlara, giderek küçülen kutulardan kutulara geçilir. Papalagi bunlara oda adını vermiştir.(...) bir Samoa'lı bu kutularda hemen boğulur, çünkü hiçbir yerden içeri bizim kulübelimizde olduğu gibi taze hava girmez.(...) Papalagi işte hayatını bu kutular arasında geçirir.*(...)³* Tuiavii'nin anlattığı, gözlemlediği, betimlediği tabiatla irtibatı minimum düzeyde seyreden veya hiç ilişkisi kalmamış modern insanın evi.

³ Erich Scheurmann, *Göğü Delen Adam*, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2017, s. 27-30

*Tuiavii, Scheurmann'nın *Göğü Delen Adam* adlı eserinde adı geçen ve Samoa'dan İngiltere'ye getirilmiş bir yerli. Orda ki gözlemlerini aktarırken modern İngiliz İnsanına Papalagi adıyla hitap ediyor.

Bir Varoluşsal Kaygı Alanı Olarak Mekân

Ev, bizim için sevginin paylaşıldığı, komşuluk ilişkilerinin azami düzeyde sürdürüldüğü, çoğunlukla bahçeli, kişinin aidiyet kaygısını ortadan kaldıran, sarsılmaz bir medeniyetin ve inancın özgüveninin zihinlere ve gönüllere işlendiği, her bireyin geçmişten aldığı imanının engin ufukları ile besleyerek hep daha ileri taşınmasına yardımcı olan mekânlardır. Bu mekânlar bizim için yeri geldiğinde aynı zamanda bir mescittir. Kaçınılmaz bir kaosun heyula gibi ruhlarımızı esir aldığı bir dünyada, tüm kâinat ruhsuz cesetlerin temerküz ettiği bir mezarlık olmaktan kurtulamaz. Hikmetle yoğrulmuş ruhlarda temayüz eden ise irfan ve estetik olur.

Her şeyi ticari bir metaya dönüştüren, kurtlu bir elmaya dönüşen beyinler, önemsiz 'şey'ler listesinin en başındaki nesne olarak insanı görür. Elimizdeki ölçme ve değerlendirme kriterleri ticari ve nakdi ölçütler olduğu için mekânlar bizim nezdimizde sayısal değerlere dönüşür ve insanlar da bu mekânların, para cinsinden el değiştiren müşterileri olur. Sokakları işgal eden reklam müsveddeleri, mekanları daha fazla tüketmek üzere dizayn eden tüketim guruları, her yapay mimari gelişimde insanlığı yeni bir paradigmanın eşiğine getirmeye çalışan mühendislik, insanı mekan üzerinden tasarlamaya devam ediyor.

Bauman; *'alışveriş merkezleri öyle düzenlenmiştir ki, insanlar sürekli etrafa bakarak, gözlerini sonsuz sayıda cazip maldan ayırmadan, ama hiçbirinin başında da fazla dikilmeden bir oraya bir buraya gidip gelirler; durup birbirleriyle iki çift laf etmelerine, birbirlerinin yüzüne bakmalarına, tezgâhta sergilenen nesnelere dışında bir şey düşünmelerine, ölçüp biçmelerine ve tartışmalarına imkân yoktur.*⁴ der. Her şeyimizi tüketim canavarının iştahına göre tasarladık. O doymak bilmez ejderhayı doyurmak bizim en büyük endişemiz haline geldi. Bugün, sokağa açılan kapılarımızın yerini kamusal alana açılan balkonlar, arastaların bedenlenlerin yerini alışveriş ve eğlence sokakları, bir zamanların en rağbet gören alışveriş alanı olan pasajların yerini devasa avm'ler, kahvehanelerimizin nezih ortamının yerini otantik ve egzotik tasarımlı kafeler, hanlar ve hamamların yerini sınıfsal yapıyı dayatan yıldızlı oteller ve devre mülkler, samimiyetin ve veresiyenin tahammül yeri mahalle bakkallarının yerini peşinci ve suratsız süper marketler ve popüler kültürün ruhsuz ve yüz­süz yapıları işgal etti. Bu durumlar geliştikçe mescitlerimiz daha bir yerin altına çekildi. Bina ettiğimiz birçok yapının en alt katı mescitlere ayrılıyor artık. Kutsalımıza ait tüm mekânları gün geçtikçe hayatımızdan daha çok dışlar olduk ve bu mekânlar tıpkı bir ölü gibi giderek yer altına çekildi.

Bilinç Şehre Ruh Verir

Bilincin kentleşmesi, tersine bir umutlanma veya kutuplanma doğurur. Kent, köyde yaşayan için daha yaşanılır ve fırsatlara açık bir alandır ve köyde yaşayan, içinde her an kente dönük bir umut besler. Kentte yaşayan için ise artık aşınmış yanların ve sürekli stres altında yaşamının verdiği

⁴ Zygmunt Bauman, *Küreselleşme, Toplumsal Sonuçları*, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2010, s. 31

umutsuzluk ile kentten köye göçmenin ve daha sessiz / sakin bir hayat yaşamanın sürekli devinim halidir. Kent, bilincin sermaye tarafından işgalidir. *'Kapitalist kentleşme, çok yoğun sosyal ve politik keşmekeşin bir arenası, aynı zamanda kapitalizmin eşitsiz gelişme diyalektiğinde devingen bir güç ve bu diyalektiğin anıtsal ifadesidir.'*⁵

Kentlerimiz, merkezden çevreye doğru hiyerarşik ve katı bir sınıfsal düzlem izler. Banliyö, getto, taşra gibi kavramlar, merkeze uzaklığı tanımlamaktan çok sınıfsal mekânları ifade etmek için türettiğimiz haysiyetsiz kavramlar. Bu kentlerde, sanayi kollarının kentin üzerine bir karabasan gibi yaydığı kirliliği her nefeste damarlarına taşıyan uysal işçileriz. Fabrika bacaları, üretim tesisleri, fosseptik çukurlar, kentsel atıklar, geri dönüşüm tesisleri arasında, tabiatımıza uygun görünen sentetik yatıştırıcılar olan ve doğayı aratmamaya çalışan peyzaj garabeti kent parklarında deşarj olamaya çalışıyoruz. Bedenimizde biriken tüm elektrik yükü, beton yığına dönmüş kentte toprağa akacak bir yol bulamayınca içimizde ki depresyonu büyütüyor. Böylece insanlar daha agresif, daha tahammülsüz oluyor ve daha sert ruhsal çöküntüler yaşıyor. Fakat içimizde, kentin tüm hızından ve gürültüsünden uzak, sessizliği üzerine giyinmiş, insanın ruhuna dokunan şarkılar terennüm eden, uzaklarda bir yerlerde bizi bekleyen, yemyeşil doğanın içinde gizli, hayallerimizin en önemli mekânı olarak yer edinen bir köy veya dağ evi hep var.

Mekân, öznenin içine sıkıştığı küçük bir penceresi olan bir hapisane, ölümü yaşadığı bir mezar, hayalleri gibi günbegün eriyen ve yalnızlığının tesellisi ufak bir ev, kimsesizliğin soğuk barakası olabilirken; aynı zamanda insanın içine düşen ve kâinata açılan bir kapı da olabilir. Mekân, insan için bir fethin ve yaşamın tesis edildiği yer olabilirken; bir işgalin veya zulmün dayatıldığı, bilerek veya bilmeyerek buna katıldığı yer de olabilir. Ancak en görünür haliyle mekân, aşırı ve herhangi bir ölçü olmayan tüketimin, herkeste görülen fakat tedavi edilemeyen davranış kalıbıdır. Baudrillard'ın da dediği gibi *'Tüketim artık hiçbir anlama gelmediğinde herkese özgü bir şey haline gelecektir.'*⁶

Kent Kaygısı Tetikler, Şehir Mutluluğu İnşa Eder

İnsanın merkez noktası kalbidir. İnsan kalbi aracılığıyla şehir ile ilişki kurar. Şehir de organik bir yaşam formudur. Onun da damarları olan cadde ve sokaklarına merkezinden kan pompalanır. Bu damarlara kan yürüdükçe şehir canlı ve ruh sahibi bir varlık gibi yaşar. Şehri yaşatan, ona hayat ve ruh veren de kendisi gibi şehrin merkez noktasını bilen insandır.

İnsan, içine doğduğu zaman ve mekânın kaçınılmaz etkisi altında bir ömür yoğrulup durur. Bizden önce gelen her birey, kendi zamanının tesirlerinden kurtulamadan mekâna dokunmuş ve bu etki altında kendisinden sonra gelen her şeyi etkileyecek izler bırakmıştır. Tıpkı bizimde bunu tekrar

⁵ David Harvey, *Kent Deneyimi*, Sel Yay., İstanbul, 2016, s. 317

⁶ Jean Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2008, s. 63

Bir Varoluşsal Kaygı Alanı Olarak Mekân

edeceğimiz gibi. Ancak içine hapsediğimiz bu hız ve haz çağında, sermayenin insanı bir ürüne çevirip ruhsuzlaştırması, en başta insan olmak üzere her şeyi bir tüketim malzemesine çevirmiştir. Her şey seri halde aynı fabrikadan çıkan, barkot numarasıyla piyasaya sürülen tek tip mamul haline geldi. Buna bağlı olarak mimari de hep aynı kaygının tek tip betondan yığınları olarak boy gösteriyor.

Mekânlar, yabancılar için kim'liğimiz görevini görür. Bize has, bize ait, kendi dünyamızın ve hayatı algılayış şeklimizin mücessem halidir. Bugünkü gibi bir kaygının, tüketimin, tek tipleşmenin arızalı örnekleri değildir. Mimari, insanın harcına uygun olan toprak ve taşla estetik kazanır. Şimdi biz aslımıza uygun unsurlar ile inşa edilmiş her şeye yabancıyız. Bir yabancı gibi bir turist gibi bize ait mekânları geziyoruz, çünkü bu yapılar bir müzeye dönüştükten sonra başkasına ait oldu.

Hakikatin derinliğini yansıtmaya çalışan zamanlar üstü bir mekân üslubundan düşüp, sanki cennetten üçüncü bir düşüş yaşamış gibi dik başlı, kendini beğenmiş, kibirli ve asi yığınların enkazı altında kaldık. İnsan, modern ve post modern garabetin kirli kavgası arasında, bu muhteris aklın ürettiği yapılara bakarak içindeki asıl yüzü tanımaya ve keşfetmeye çalışıyor. Dünyaya anlam verdiği düzeyde yapılar bina ederken; dünyaya, hayata, insana, zamana anlam katacak yapılar inşa etmeyi de ıskalıyor. Bir mekân olarak öteki şehir olan kabristanlar ve onların sakinleri bu ruhsuzluk karşısında daha diri duruyor. Oysa insan, yaşadığı kentte kalabalıkların sebep olduğu sirkülasyonu dağıtmaya çalışan otogarların ve havaalanlarının, her an gitmeye hazır yolcusudur.

Sonuç

İnsanın dışındaki hiçbir şey hayatın öznesi değildir. Özneye bile insan olmadan anlam yüklenemez ki mekân bile bundan vareste değildir. Eline keski ve çekici alıp taşa şekil vermek üzere hazırlanmış kişi, bütün güzelliklerin kaynağını bilerek o taşa şekil vermek istiyorsa, ona aynı zamanda bir ruh katma endişesi de taşır. Her şeyi *güzel kılma* hayatın her ânında *hâkim* görmek, zamana karşı dirençli bir hafızayı da mekâna işlemek demektir. İnşa ettiğimiz tüm yapılar, tüm mekânlar *kim* olduğumuzun örnekleridir.

İnsan, zaman ve mekân, medeniyetin üç farklı ayağı olarak kabul edilir. Hikmet ve marifet bu üçlünün harcına karılıp birleştirildikten sonra ortaya çıkan estetik sanat olarak ifade bulur. Medeniyet ve insan, zaman ve mekân aynasında kendini temaşa eder. Zaman insanın olgunluğunun, mekân medeniyetin derinliğinin aynasıdır.

Kaynakça

Baudrillard Jean, *Tüketim Toplumu*, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2008

Groh Jennifer M., *Mekan Yaratmak*, Metis Yay., İstanbul, 2016

Harvey David, *Kent Deneyimi*, Sel Yay., İstanbul, 2016

Scheurmann Erich , *Göğü Delen Adam*, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2017

Zygmunt Bauman, *Küreselleşme, Toplumsal Sonuçları*, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2010